

УДК: 82.09+821.113.4

КАТЕГОРІЯ СУБ'ЄКТИВНОСТІ У ТВОРЧОСТІ СЬОРЕНА К'ЄРКЕГОРА

Вікторія Тростогон

Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Тимошенка, 13-Б, м. Київ, Україна, 04212
v.trosthon@kubg.edu.ua

У статті розглянуто конструювання і розширення обсягу категорії суб'єктивності у працях Сьорена К'єркегора. Поняття суб'єктивності не має чіткого визначення в доробку філософа, однак на основі роздумів дескриптивного характеру можна навести приблизну дефініцію, за якою суб'єктивність є індивідуальним тривалим діалогом певної особи зі своєю власною свідомістю задля пізнання граничної істини (Бога як абсолюту в собі). Данський філософ звертається до зазначеної категорії для виведення особистості, як сингулярності, в центр філософської думки, чим ознаменовує поворот до некласичної раціональної течії у філософії другої половини ХІХ ст. Працюючи на межі літератури та філософії, К'єркегор вдається до множинного авторства шляхом розщеплення нараторів своїх текстів, що дає йому змогу залучити кілька точок зору на одну і ту ж проблему. Новаторський підхід Сьорена К'єркегора до пояснення того, як суб'єктивність функціонує в міжособистісному вимірі, спирається на методологію «наймудрішого з усіх живих» — давньогрецького філософа Сократа. Серед іншого, К'єркегор інкорпорує поняття іронії, апорії, майєвтики та використовує їх як валідні інструменти для пошуку істини.

Ключові слова: множинна суб'єктивність, іронія, самість, гра, іронія, апорія, майєвтика.

Суб'єктивність — відносно молода філософська категорія, надзвичайно продуктивна і для досліджень у рамках теорії літератури. «Це термін, що застосовується в багатьох дискурсах суспільних наук для опису людського буття, зумовленого та змінюваного історичними, соціальними та лінгвістичними структурами» [1, с. 408], — зазначає Т. Клівел у короткій енциклопедичній статті, присвяченій радше локалізації, ніж тлумаченню поняття суб'єктивності у філософії й теорії постмодернізму. Визначення цього поняття неминуче спирається на гносеологічний корпус теорій про суб'єкт; актуалізацію і виокремлення із загальнофілософського (домінантно онтологічного) дискурсу останнього науковці традиційно пов'язують із системою Рене Декарта. Становлячи, таким чином, певну дивергенцію, суб'єктивність у найбільш нейтральному сенсі можна звести до «індивідуальної властивості сприйняття світу» [10, с. 2], «залежності суджень, думок, уявлень і т. ін. від суб'єкта, його поглядів, інтересів, смаків, вподобань» [13] чи навіть «абстрактного або загального принципу, який визначає наш розподіл на окремі Я, а також допомагає зрозуміти, чому наше внутрішнє життя неухильно включає інших людей, як об'єкти потреб, бажань та цікавості, або ж необхідних нам для розділення загальнолюдського досвіду» [8, с. 3].

У доробку данського філософа, літератора Сьорена К'єркегора (1813–1855) категорія суб'єктивності посідає одне з провідних місць і відіграє важливу роль у становленні некласичної філософії та філософської антропології ХХ ст.

З-поміж іншого, К'єркегор працює із концепціями відчуження, відволікання/абстрагування, смерті, страху/тривоги, відчаю, етики, індивідуальності, пафосу (пристрасті), стадій життя (естетична, етична, релігійна), які визначатимуть світовідчуття західної людини.

В основу своєї філософії К'єркегор поклав сократівський метод маєвтики (дав.-гр. *μαευτική* — повивальне мистецтво), або процесу поступового (повторного) відкриття іманентної істини в діалозі, де співрозмовник, що ставить питання, допомагає продукувати, або екстеріоризувати вроджені ідеї, відомі іншому співрозмовнику ще до безпосереднього їх переживання в межах чуттєвого, емоційного або інших різновидів досвіду [4, с. 14]. Із зазначеного вище можна зробити кілька важливих висновків: очевидно, що філософський світогляд Сократа мав ідеалістичне спрямування, згідно з яким ідея передує своїй «інкарнації» в об'єкті, процесі чи явищі; істина (максимально очищена від традиційних, культурних нашарувань) доступна кожній окремій людині як сингулярності, проте чи ця істина єдина для всіх — невідомо. Пізнання істини — процес, часто безрезультатний або негативний, адже жодна з відповідей співрозмовників не дозволяє Сократу завершити діалог і вважати прийнятним пояснення того чи іншого явища, а задаючи нові й нові уточнювальні питання, він часто вводить співрозмовника у стан апорії, або розгубленості (дав.-гр. *απορία* — безвихідність). Апорія — це стан перебування в повній негативності, коли процес пізнання заходить у глухий кут, не створюючи жодного позитивного консолідованого твердження, оскільки всі можливі варіанти пояснення предмета обговорення виявились лише прикладами, а не предикатами [4, с. 15–16]. Сократівські діалоги з відкритою кінцівкою (робота апорії) дали поштовх для утворення багатьох філософських шкіл, часто з кардинально протилежними поглядами.

Варто наголосити на основному методологічному інструменті, який припускає, заздалегідь визначає і загалом уможливорює згадану вище структуру діалогу, — іронії. Іронія (дав.-гр. *εἰρωνεία* — лукавство, глузування, прихований гумор) у сократівському сенсі — це 1) ствердження чогось, прямо протилежного до того, про що справді думає співрозмовник (Сократ відзначає обізнаність свого співрозмовника і, прикидаючись *tabula rasa*, просить пояснити йому суть якогось явища); 2) результат діалогу відомий наперед тому, хто задає питання, тому акцент зміщується на процес (методологічне ядро) [11, с. 267]. Зважаючи на таку характеристику, залишаються запитання, на які, на жаль, точної відповіді дати не можна: чи дійсно Сократ нічого не знав, був свідомим невігласом, чи просто кокетував із гнозисом; чи дійсно він вважав, що оригінальні ідеї є вродженими і доступними для усвідомлення кожній людині за умов правильного «повивання» — маєвтики, якщо зрештою чи не всі із записаних його учнями діалогів завершувались розгубленістю. Загалом, спираючись на те, що точно відомо із доступних записів, можна стверджувати, що метод Сократа не пов'язаний із телеологією, а спрямований на суб'єктивне проживання процесуального руху до істини тут і зараз, це досвід екзистенційного характеру.

Робота зі спадщиною Сократа задала векторне спрямування філософської думки Сьорена К'єркегора, адже свою магістерську дисертацію він присвятив концепту іронії («Про поняття іронії із постійним відсиланням до Сократа» [6], захистив у 1841 р.). Робота була тематично розділена на дві частини, у першій розглядалась позиція Сократа як втілена іронія на основі задокументованих свідчень Платона, Ксенофона та Аристофана. У такому підході вбачається велика перевага над спробами попередників проаналізувати постать Сократа, адже К'єркегорові максимально вдалось відокремити історичну особу від міфологізованої. Додаток до першої частини містив аналітичний коментар до гегелівського розуміння сократичної іронії (перша спроба критичної оцінки поглядів Г. В. Ф. Гегеля, яка потім виросте в цілком ґрунтовний ревізіонізм не так філософії останнього, як самого ідеалізму). Друга частина, власне, була присвячена новочасній формі іронії, як її розуміли і подавали німецькі романтики — у світлі граничного ідеалізму. Шеллінг, Фіхте використовували її як джерело релятивізму та нігілізму лише для підриву засад буржуазного суспільства, однак за такою практикою не слідувало жодної спроби розкриття іншої, більш глибокої істини, якою можна було б замінити ту, котру сповідувало атаковане ними буржуазне суспільство. Зрештою, останній короткий розділ роботи К'єркегора «Іронія як контрольований елемент. Істина іронії» — це презентація власне К'єркегорового погляду на те, чим же є іронія.

У підрозділі дисертації «Законність іронії з точки зору світової історії. Іронія Сократа» філософ пише: «Іронія — це визначення суб'єктивності. В іронії суб'єкт є негативно вільним; не існує дійсності, яка повинна наповнювати його змістом, він вільний від тих пут, котрими його зв'язує існуюча дійсність; але він вільний негативно, а тому виявляється нестійким, його становище хитке, оскільки його нічого не тримає. Саме ця свобода, ця нестійкість і хиткість надихають того, хто іронізує, його п'янить нескінченність вибору, і якщо він потребує розради з приводу втрати того, що відмирає, він може знайти її у множині можливостей, що перед ним відкриваються. Але той, хто іронізує, не піддається владі цього натхнення, його переповнює лише прагнення руйнування» [6, с. 297]. Таким чином, ще у своїй магістерській роботі Сьорен К'єркегор починає намічати потужну і дуже продуктивну у ХХ і ХХІ ст. філософію екзистенціалізму, виокремлюючи людину як сингулярність, суб'єкт, а також апелюючи до понять свободи, вибору тощо. До речі, саме слово «екзистенційний» у філософському дискурсі К'єркегора з'являється завдяки знайомству з поезією одного з найбільш відомих романтиків сусідньої Норвегії — Ю. С. Вельхавена; у формі однокореневого іменника цього слова у текстах К'єркегора немає [2, с. 48]. До того ж у наведеній цитаті можна відчитати і загальну модерністську бінарність творення/руйнування, радикальне утвердження, бунт. Далі читаємо: «Проте, якщо той, хто іронізує, не має влади над новим, виникає питання: як же він може знищити старе? Він знищує існуючу дійсність за допомогою цієї самої існуючої дійсності, необхідно лише пам'ятати, що нове присутнє в ньому, як можливість. Знищуючи дійсність за допомогою самої дійсності, він робить послугу світовій іронії» [6, с. 298].

Разом з екзистенціалізмом Сьорен К'єркегор впритул підходить до визначення модерності, яка на середину ХІХ ст. сягнула далі економіки та виробництва, у царину свідомості людини. Зрештою, важливо підкреслити, що філософія Сьорена К'єркегора — це, як зазначалось вище, ревізія діалектичного ідеалізму Гегеля, оскільки данець своїми працями вказував на те, що «філософська система неможлива для індивіда в силу його унікальності, унікальності його життєвого досвіду і внутрішніх переживань, інакше кажучи, в силу суб'єктивності кожного індивіда. Система ж фактично ігнорує індивіда, підмінюючи конкретну людину певним універсумом, в якому розум пригнічує його волю і бажання, те, що відіграє в житті людини не менш значущу роль» [3, с. 132]. Незважаючи на певну революційність цієї тези і аргументованість позиції К'єркегора, за життя його філософія не набула ані широкого розповсюдження, ані впливовості, аж до ХХ ст., коли її головними популяризаторами стали Е. Гуссерль та М. Гайдеггер.

Існують кілька критеріїв для класифікації текстів К'єркегора, однак у «Точці зору на моє письменство» [7] весь свій доробок автор ділить на дві частини, що доповнюють одна одну. Першу становлять роботи, підписані його власним іменем та присвячені теології, а основною читацькою аудиторією є пересічна віруюча людина, і ця частина не має значного інтересу для нашого дослідження. Друга ж містить власне філософські тексти, більшість із яких підписані псевдонімами, а на меті вони мають охоплення еліт; саме ці тексти і становлять власне мозаїчний дискурс, який автор прагнув втілити протягом свого життя. Наприклад, «Страх і тремтіння», «Повторення» з другої категорії, мають відповідник із першої — «Три повчальні висловлювання». К'єркегор, як поворотний мислитель у напрямку некласичної раціональності, був революціонером не лише в площині дискредитації системи і повороту до суб'єктивності як домінанти будь-якого процесу пізнання, але й у прикладній реалізації ідеї про те, що суб'єктивність також може бути множинною, що філософ спробував виразити шляхом розщеплення своєї літературної персони на кілька окремих персонажів — різних аспектів Я самого Сьорена К'єркегора. Як зазначає Тетенков: «Частина концептуальних персонажів, котрі виступають одним з основних способів філософствування у С. К'єркегора, представляє певну окрему частину особистості С. К'єркегора або можливі сценарії життя самого С. К'єркегора, котрі ніколи не були ним реалізовані в дійсності» [3, с. 133].

У 1848–49 рр. К'єркегор пише вже згадувану автобіографічну книгу «Точка зору на моє письменство», яка виходить друком лише помертню у 1859 р. У ній філософ робить спробу пояснити суть стратегії використання псевдонімів, однак варто до цього тексту ставитись із розумною часткою скептицизму, оскільки сам автор вирішив не видавати книгу за життя, це не вписувалось у його велику схему, тому не видавалось значущим. «Мої псевдоніми <...> не випадково базуються на моїй персоні, <...> але базою є сама основа продукції. <...> Те, що було написано, таким чином, моє, однак лише тією мірою, якою я, за допомогою звукових ліній, розмістив послідовний вигляд творення, поетично дійсну індивідуальність в їхніх устах. <...> Тому в книгах із

псевдонімами немає жодного власне мого слова. У мене відсутня будь-яка думка з приводу них, окрім як третьої сторони, будь-яке знання їхнього значення, окрім як читацького» [7, с. 43]. Зрозуміло, що автор створює дистанцію між собою і своїми текстами, написаними під псевдонімами, однак створення дистанції та імпліцитна об'єктивація, яка з неї випливає, не є основною метою для К'еркегора, який своє дійсне, філософське і літературне життя присвятив заглибленню в себе: «Це пояснює, чому моя непряма комунікація проходить на нижчому рівні, ніж пряма, оскільки опосередкованість була викликана тим, що я сам спочатку не мав чіткого розуміння і, таким чином, не наважувався говорити прямо одразу. Отже, я сам — той, хто формувався і розвивався шляхом непрямої комунікації» [7, с. 59].

Найбільш помітним елементом праць, написаних під псевдонімами, є їхня театральна форма. Цей театр можна описати як гру маріонетками. К'еркегор створює фігури під псевдонімами, які породжують інші такі ж фігури, що часом вступають між собою в конфлікт. Наприклад, Віктор Ереміта (лат. «усамітнений переможець», автор «Або/або», 1843 р.) описує естета і суддю, який споглядає за естетом. Юханнес Де Сіленціо (автор «Страху і тремтіння», 1843 р.) описує трьох персонажів: 1) Лицаря безкінечної покори, 2) Лицаря віри, який, своєю чергою, дзеркально відбиває 3) біблійного Авраама. Ці персонажі подібні до маріонеток: вони — нереальні та одnobокі ідеалізовані типажі, яких зазвичай складно перестріти в реальному житті. Таке твердження можна підкріпити тезою К'еркегора: «Псевдонім відмінно підходить для наголошення на певному аспекті, думці, позиції. Він створює поетичну персону» [7, с. 61]. Таким чином, підсумовуючи прикладний аспект теорії суб'єктивності, варто підкреслити, що Сьорен К'еркегор створює можливості для злиття себе (själv) з унікальним досвідом, що приводить до локалізації індивіда — гармонійного і цілісного. Кожне Я — це окремий світогляд (Weltanschauung), а взаємодія між цими Я — гра різних типів світогляду (естетичного, етичного і релігійного, за К'еркегором). Сам автор, Сьорен К'еркегор, не є аутсайдером, стороннім споглядачем інтелектуальної напруги між своїми персонажами, себе він розглядав як один із псевдонімів — можливих варіантів розвитку своєї суб'єктивності. З іншого боку, Дж. Конант розглядає мережу псевдонімів К'еркегора як «демонстрацію дзеркал різного стибу, в яких різні види читачів можуть впізнати себе» [9, с. 3]. Тобто дослідник стверджує, що К'еркегор разом із фігурою наратора конструює і читача — одразу множинного, як зразкового, так і наївного — для конкретного тексту. Отже, можна зробити висновок, що принцип функціонування множинної суб'єктивності в літературі полягає не лише у використанні різного авторства однієї особи для різних текстів, а й розщеплення однієї особи в рамках одного тексту — це і наратор, і читач.

Зрештою, філософія Сьорена К'еркегора, як і сократівська, формується навколо одного питання, на яке покликана дати відповідь. У випадку Сократа воно звучить так: що означає бути людиною? Бути людиною, за Сократом, потрібно ще навчитись, адже людина — це не вроджений модус існування цієї

біологічної істоти. Своє питання К'єркегор формулює інакше: що означає бути християнином? Він шукає невідповідності і суперечності в загальноприйнятому, конвенційному й начебто зрозумілому кожному, проте не перетворює свою діалектику на серію приписів і резолюцій з цього приводу, а звертається до самих витоків християнства, вивчає Біблію, альтернативи біблейським історіям (апокрифи), інтерпретує їх, розглядає можливі варіанти розвитку і результати, застосовує семантичний аналіз слів і речень, а також виводить Біблію на рівень продуктивного діалогу із нехристиянськими джерелами (зокрема діалоги Платона) [2, с. 45].

Християнин — це людина, окрема особистість, яка лише шляхом досягнення своєї сутності — суб'єктивності — може зрозуміти своє відношення до християнства. Про це йдеться у найбільш зрілому тексті С. К'єркегора — «Заключній ненауковій післямові до філософських фрагментів» (1846 р.) [5]. Наратором у цьому тексті виступає Йоганесс Климакус, алюзія до Іоанна Лествичника (грец. Ἰωάννης τῆς Κλίμακος; 525–595(605) або 579–649) — візантійського філософа, християнського богослова, ігумена Синайського монастиря. За словами Дж. Конанта, «Климакус служить дзеркалом для філософа, який уявляє собі, що просувається у вирішенні проблеми того, як людина стає християнином» [9, с. 3]. У тексті Климакус не є християнином, він займає позицію людини, яка намагається досягнути те, як же ним стати. Цікавою є думка про те, що авторство під псевдонімами в цілому від «Або/або» до «Заключної ненаукової післямови» можна також прочитати як пародію на поняття *scala paradisi* (сходи до раю), піднімаючись якими, люди можуть сягнути божественного. Первинна модель цих сходів — це Платонова оцінка любові (еросу) в «Симпозіумі». Однак цю модель адаптували декілька наступних авторів, включаючи Августина Блаженного та Іоанна Лествичника, який написав книгу під однойменною назвою. К'єркегор використовує останнього як псевдонім для пародіювання ідеї про те, що людина може піднятися до божественного власними силами. Кожна із книг, написаних під псевдонімом, відсилає до руху від людського до божественного, що може відбуватися за допомогою естетичного піднесення, етичної чесноти, релігійного стрибка віри або філософської діалектики [14]. У будь-якому разі християнська етика вкупі з філософською діалектикою «Післямови» дають авторові змогу вивести явище суб'єктивності в окрему філософську категорію, яка стане домінантою антропологічних наук ХХ ст.

«Післямова» розділена на дві частини. Перша присвячена об'єктивності, друга — суб'єктивності. Остання майже в чотирнадцять разів довша за першу. Англomовне видання «Післямови» має такий поділ:

Частина 1 (1–37)

Частина 2 (38–561)

Секція А (63–493)

Секція Б (494–561)

Цілком характерно, що Йоганнес Климакус любить очевидно нерівні діади, де два останні елементи набагато довші, ніж попередні.

В обох випадках два нерівних поділи можна порівняти з експозицією і розвитком відтинків музичного руху у формі соната-алегро. Перший представляє основні теми, а другий постійно повторює їх у дещо зміненій формі (А повертається як А'), у різних тональностях, а також різних контекстуальних відношеннях один до одного, таким чином, завжди чути ті самі мотиви, однак вони ніколи не прочитуються однаково. Як зазначає М. Вестфаль, «стверджувати, що Климакус komponує свій текст музично, це казати, що повторення належить до його творчості настільки ж, наскільки це стосується Гайдна, Моцарта і Бетховена. Однак не варто стверджувати, що всі його повторення однаково вдалі або текст не виграв би від прагматичного редагування. Але цим ми пропонуємо підхід до тексту, який постійно розробляє по-новому відносно малий набір основоположних ідей» [12, с. 59].

Другу частину, присвячену суб'єктивності, Климакус починає із двох застережень. По-перше, існує складність у тому, щоб говорити про суб'єктивність. Такий процес — це акт рефлексії, яка робить суб'єктивність своїм об'єктом, точкою розгляду, основною темою. Оскільки питання етичної суб'єктивності — це питання про рішення, а його тематизація — самий акт теоретизування, то «завжди існує іронічна можливість, що, говорячи про суб'єктивність, я видаватимусь менш суб'єктивним», і це дозволить мені «уникнути деякого болю і кризи прийняття рішення», відстрочити будь-що вирішальне, поки «ще одна книга», або «ще один абзац», або «ще один аргумент» не будуть спродуковані. Таким чином, наприклад, читання або написання книги про молитву може стати альтернативою самій молитві, вирішальним актом експліцитного поставання мене перед Богом [5, с. 115].

Друге застереження стосується «ілюзії погібелі», де суб'єктивний акт прийняття або привласнення прямо слідує з «власної згоди» людини з об'єктивною детермінацією істини, так, щоб можна було забути про перше, для кращої концентрації на останньому [5, с. 129–130]. Тому категорії стрибка й об'єктивності вважатимуться безкінечним наближенням. Климакус розуміє християнство як бажання «дати окремій особі вічне щастя, добро, що не розподіляється оптом, а доступне лише одному, і одному за раз» [5, с. 130]. Оскільки прийняття або привласнення цього подарунка обов'язково включає рішення, неоминна суб'єктивність є частиною становлення християнина. Климакус описує цей момент як «розвиток або перероблення» суб'єктивності, «розвинуту можливість першої можливості суб'єктивності» [5, с. 130]. Це свого роду свобода другого порядку, де людина змушена приймати рішення, за якими слідує відповідальність перед собою та іншим.

Главу під назвою «Суб'єктивність — це істина» розглянемо детальніше далі. У фігурі християнина можна виокремити два складники — людину як сингулярність: «суб'єкт — це існуюча особа, і це існування є процесом становлення, і, таким чином, ідея в тому, що істинне буття тотожне думці, а буття — це химера абстракції; не тому так, що істина не є такою тотожністю, а тому, що віруючий — це існуюча особа, для котрої істина не може бути такою тотожністю, поки ця особа існує як темпоральна сутність» [5, с. 168]; і людину

як кінечність у своєму стосунку до безкінечного — віри, що, власне, і розкривається останньою частиною цитати. К'єркегор називає це парадоксом істини — людина, вписана у темпоральність, осягає істину, яка є вічною, перебуває поза часом. Під осягненням тут мається на увазі процес пізнання, який входить у загальну канву екзистенції. В англійському перекладі з'являється «екзистенція» як іменник, вона означає, згідно з Климакусом, відмову від закидів ідеалізму щодо виходу за межі людського становища для того, щоб побачити світ у вигляді вічності, незалежно від того, чи це трансцендентна безпосередність чистого Я чи діалектична медіація суб'єкта-об'єкта, інакше кажучи, єдність суб'єкта й об'єкта у фінальній само-свідомості духа [5, с. 189–92]. Автор не заперечує вічної істини як тотожності мислення і буття, а лише присутність такої істини для людських суб'єктів, чия присутність завжди перебуває в русі. Климакус вважає радикальну темпоральність людського становища бар'єром абсолютного знання.

К'єркегор, хоч і у свій поетичний спосіб, але дає визначення майже всім поняттям, якими оперує, і поперемінно поводить себе як ідеаліст або матеріаліст (до питання про ревізію системи Гегеля), проте часто ці дві позиції поєднуються в його філософії: «Все необхідне (основне) знання стосується існування або лише те знання, що стосується існування, необхідне, є основним знанням. Все знання, що не є екзистенційним, не включає внутрішньої рефлексії, просто випадкове знання, його ступінь і діапазон, по суті, не мають значення» [5, с. 145]. По-перше, варто наголосити на безособовій конструкції цієї тези (так написано всю главу, що розглядається), адже топосом знання, та й існування, є людина, яка лише імплікується цитатою. По-друге, на відміну від свого вчителя — Сократа — Сьорен К'єркегор, а за ним і його фіктивний автор не акцентує уваги на знанні як плетиві вроджених ідей, а як на досвіді, який проживається [людиною] і стає предметом внутрішнього осмислення шляхом інтеріоризації та репрезентації зовнішньої стосовно суб'єкта дійсності. Тобто дійсність передує досвіду, адже останній стає її результатом або радше продовженням у рамках суб'єктивності кожної людини. Тут Климакус дає зрозуміти, що його твердження про істину як суб'єктивність — це не загальна теорія істини, а теорія людської істини, саме це і є «необхідним знанням», знанням, що належить існуванню.

М. Вестфаль наводить систему засновків, на яких тримається теорія істини як суб'єктивності, запропонована Климакусом:

1. Існує об'єктивна істина двох видів.
2. Один вид недоступний для нас.
3. Інший вид нам доступний, але він недоречний/помилковий як когнітивний корелят само-розуміння і само-вибору стосовно етичного і Бога.
4. Саме до цього надзвичайно важливого виміру людського життя, і лише до нього, застосовна теорія істини як суб'єктивності [12, с. 116].

Й. Климакус констатує: «Якщо суб'єктивність, сутність — це істина, тоді істина стає об'єктивно детермінованою як парадокс, а те, що вона парадоксальна, стає ясно завдяки тому факту, що суб'єктивність — це істина,

оскільки вона відштовхує об'єктивність, а вираження об'єктивного відштовхування — це інтенсивність і міра сутності. Парадокс — це об'єктивна непевність, що є вираженням пристрасті сутності, яка саме і є правдою. Це є і Сократичний принцип» [5, с. 148].

Тандем Сократа і К'єркегора виявився досить плідним, адже останній розробив не так свою філософську систему, як стратегію пошуку істини через суб'єктивність. Його праці дали поштовх (а то й лягли в основу) декільком школам філософії ХХ ст. — екзистенціалізму, феноменології, постструктуралізму; ідеї, запропоновані К'єркегором, залучаються також у процесі психотерапевтичної практики. Теми, порушені філософом, а саме: відчуження людини від навколишнього світу, релятивізм, нестача сенсу/значення, релігійна (духовна) криза, а також суб'єктивізм, — завжди супроводжували й надалі супроводжуватимуть модерності по всьому світові, становлячи основу світовідчуття людини в періоди підйому і падіння, адже прихід модерності завжди тягне за собою утвердження нової традиції та подолання старого порядку. Ключові представники західноєвропейської філософсько-критичної думки, чії ідеї вплинуть на суб'єктивність ХХ ст. (користуючись логікою А. Бадью), також балансують у рамках парадигми знищення старого і від-творення нового, що не в останню чергу стосується самості як конкретної даності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора ; пер. з англ. В. Шовкун; наук. ред. пер. О. Шевченко. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. – 503 с.
2. Роде П. П. Сёрен Киркегор, сам свидетельствующий о себе и о своей жизни (с приложением фотодокументов и других иллюстраций) / пер. с нем. Н. Болдырев. – Челябинск: Урал LTD, 1998. – 432 с.
3. Тетенков Н. Б. Множественная субъективность С. Кьєркегора // Известия ПГПУ им. В. Г. Белинского, 2012. № 27. С. 131–135.
4. Daise, Benjamin. Kierkegaard's Socratic Art. – Mercer University Press, 1999. – 142 p.
5. Kierkegaard, Søren. Concluding Unscientific Postscript to Philosophical Crumbs / Ed. and transl. by Alastair Hannay. – Cambridge University Press, 2009. – 567 p.
6. Kierkegaard, Søren. The Concept of Irony, with Continual Reference to Socrates. – Princeton University Press, 1992. – 634 p.
7. Kierkegaard, Søren. The Point of View. – Harper Collins Publishers, 1977. – 170 p.
8. Mansfield, Nick. Subjectivity. Theories of the Self from Freud to Haraway. – Allen & Unwin, 2000. – 209 p.
9. Muench, Paul. Understanding Kierkegaard's Johannes Climacus in the Postscript. Mirror of the Reader's Faults or Socratic Exemplar? // Kierkegaard Studies Yearbook / Niels Jørgen Cappelørn, Hermann Deuser & K. Brian Söderquist (eds.). – de Gruyter, 2007. – P. 424–440 .
10. Reijen, Willem van, Weststeijn, Willem G. Subjectivity. – Amsterdam; Atlanta: Rodopi, 2000. – 348 p.
11. Rush, Fred. Irony and Idealism: Rereading Schlegel, Hegel and Kierkegaard. – Oxford University Press, 2016. – 456 p.
12. Westphal, Merold. Becoming a Self: A Reading of Kierkegaard's Concluding Unscientific Postscript. – Indiana: Purdue University Press, 1996. – 266 p.

13. Субъективность // Философская энциклопедия [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/1178/СУБЪЕКТИВНОСТЬ.

14. Internet Encyclopedia of Philosophy [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.iep.utm.edu/kierkega>

КАТЕГОРИЯ СУБЪЕКТИВНОСТИ В ТВОРЧЕСТВЕ СЁРЕНА КЬЕРКЕГОРА

Виктория Тростогон

В этой статье рассматриваются конструкция и расширение объема категории субъективности в работах Сёрена Кьеркегора. Понятие субъективности не получает четкого определения в текстах философа, но, несмотря на это, на основе его размышлений дескриптивного характера можно составить приблизительную дефиницию, согласно которой субъективность является индивидуальным продолжительным диалогом некоей личности со своим собственным сознанием с целью познания граничной истины (Бога как абсолюта в себе). Датский философ обращается к указанной категории для выведения личности, как сингулярности, в центр философской мысли, чем ознаменовывает поворот к неклассическому рациональному течению в философии второй половины XIX века. Работая на границе литературы и философии, Кьеркегор прибегает к множественному авторству путем расщепления нарраторов своих текстов, что позволяет ему привлечь несколько точек зрения на одну и ту же проблему. Новаторский подход Сёрена Кьеркегора к объяснению того, как субъективность функционирует в межличностном измерении, во многом основывается на методологии «мудрейшего из всех живых» – древнегреческого философа Сократа. Среди прочего, Кьеркегор инкорпорирует понятия иронии, апории, майевтики, используя их в качестве валидных инструментов для поиска истины.

Ключевые слова: множественная субъективность, ирония, самость, игра, ирония, апория, майевтика.

CATEGORY OF SUBJECTIVITY IN SØREN KIERKEGAARD'S WRITINGS

Viktoriya Trostohon

This article provides basic research into the construction of the category of subjectivity in Søren Kierkegaard's writings. Throughout his writings subjectivity does not acquire a solid definition, however, it may be inferred to roughly mean a person's individual continuous dialogue with one's own consciousness with the purpose of learning the ultimate truth (God as an absolute within oneself). The Danish philosopher addresses the afore mentioned category to place a person into the center of philosophical thought which marks the turn to the non-classical rational philosophy of the second half of the 19th century. Testing the limits of both philosophy and literature Kierkegaard resorts to multiple authorship by splitting the narrators of his texts with the purpose of introducing several points of view of the same issue. Kierkegaard's novel approach to explaining the way subjectivity functions within an interpersonal dimension relies heavily on the methodology developed by "the wisest man alive" – ancient Greek philosopher Socrates. Among other things, Kierkegaard incorporates the notions of irony, aporia, maieutic, and uses them as valid tools in his search for the truth.

Key words: multiple subjectivity, irony, self, game, irony, aporia, maieutic.

Стаття надійшла до редакції 24.05.2017

Прийнято до публікації 29.06.2017